

Prof. dr Boris Marović

Doc. dr Nebojša Žarković

SR JUGOSLAVIJA I INTEGRACIJSKI PROCESI U EVROPSKOM OSIGURANJU OCENE I PERSPEKTIVE

Sarajevo, juni/lipanj 2001. godine

Prof. dr Boris Marović*

Doc. dr Nebojša Žarković*

SR JUGOSLAVIJA I INTEGRACIJSKI PROCESI U EVROPSKOM OSIGURANJU — OCENE I PERSPEKTIVE

1. UVOD

U modernim tržišnim privredama osiguranje ima snažan, široki uticaj, koji se već odavno ne može podvesti samo pod sferu zaštite imovine i lica. Polazeći od uloge i specifičnosti ove delatnosti, prisutna je neprekidna potreba za razvijanjem istraživačkog pristupa brojnim otvorenim pitanjima iz njenog domena kako bi se osiguranje što egzaktnije i temeljitije analiziralo, a njegovi problemi i dostignuća što detaljnije elaborirali. U žiži ovog rada nalazi se jugoslovensko osiguranje sa stanovišta dostignutog stepena njegovog razvoja i mogućnosti priključenja savremenim integracijskim tokovima koji karakterišu razvijena tržišta, pogotovo u Zapadnoj Evropi.

Snaženje procesa integracija bitno je obeležje međunarodne delatnosti osiguranja tokom poslednjih desetak godina. Tome su doprineli izmenjeni ekonomski i pravni uslovi poslovanja na velikim tržištima. Finansijski jači osiguravači u velikom broju slučajeva preuzimaju slabije konkurente, odnosno dolazi do spajanja osiguravajućih preduzeća. Prostor Evrope, na koji otpada gotovo trećina svetske premije osiguranja, jedan je od najkarakterističnijih po tome što osiguravajuća društva pokušavaju da raznim oblicima integracija što lakše obezbede poslovni prodor u širinu i dubinu tržišta. Ukupnjavanjem se ostvaruje dopuna i proširivanje ponude novom kombinacijom usluga, znanja i umenja, a olakšava se i strategija diverzifikacije na području drugih zemalja.¹

---

* "DDOR Novi Sad" AD Novi Sad.

¹ K. Gray, Smoothing out a bumpy ride, *Global Reinsurance*, May 2000, str. 22, J. Clark, More mergers forecast among reinsurers, *Reinsurance*, July 2000, str. 6.

2. STANJE NA JUGOSLOVENSKOM TRŽIŠTU OSIGURANJA

Poslednjih nekoliko godina funkcija osiguranja u SR Jugoslaviji sprovodi se u povoljnijim uslovima nego ranije, pogotovo u poređenju sa periodom megainflacije 1993—1994. kada su fondovi osiguranja bili praktično uništeni. Mada su u osiguravajućoj delatnosti ostali brojni problemi, ipak su u zadnje vreme ostvareni relativno zadovoljavajući poslovni i finansijski rezultati.

Jugoslovensko osiguranje se, kao uostalom i cela privreda, našlo u teškom stanju posle imajući u vidu događaje u martu 1999. godine i proglašenje ratnog stanja. Posebnom Uredbom Savezne vlade bio je uređen deo pitanja vezanih za rad osiguravača (poslovanje sredstvima, izdavanje dozvola za rad novim društvima i drugo). *Zakon o osiguranju imovine i lica* iz 1996. donet u uslovima međunarodne izolacije je, u najvećem delu, ostao na snazi. Osiguravajuće organizacije su i u novonastaloj situaciji produžile da sprovode sve vidove osiguranja po važećim uslovima i tarifama.

Jedno od važnih obeležja stanja na tržištu je i okolnost da je tokom 2000. godine dovršeno usaglašavanje opštih akata i poslovanja organizacija za osiguranje sa *Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o osiguranju imovine i lica*. Glavna obeležja ovih izmena su pooštavanje uslova za izdavanje dozvola za rad povećanjem iznosa neophodnih za osnivanje osiguravajuće organizacije. Sem toga, uvedena je obaveza organizacije da neprekidno raspolaže propisanim početnim fondom sigurnosti.

Na dva najveća osiguravača, “DDOR Novi Sad” i “Dunav osiguranje”, poslednjih godina otpada 70%—80% zaključene premije osiguranja u SR Jugoslaviji, što podrazumeva postojanje velikog stepena koncentracije na tržištu (tabela 1). Ostatak premije ostvaruje oko 50 drugih osiguravača od kojih većina ima samo simbolično učešće, baveći se gotovo isključivo osiguranjem od auto-odgovornosti.

Tabela 1. Zaključena premija na jugoslovenskom tržištu, 1995—1999.

mil. din.										
osiguravač	1995.	%	1996.	%	1997.	%	1998.	%	1999.	%
"DDOR N.Sad"	327,6	33,3	802,6	38,9	1.204,7	41,4	1.450,5	38,3	1.749,0	34,9
"Dunav osig."	425,7	43,3	847,3	41,0	948,4	32,6	1.334,5	35,2	1.760,0	35,1
"Evropa int."	-	-	-	-	20,2	0,7	43,8	1,2	362,9	7,2
"Lovćen"	22,9	2,3	63,2	3,1	90,6	3,1	172,5	4,6	213,6	4,3
"Globos"	-	-	-	-	70,6	2,4	124,8	3,3	127,0	2,5
"Sim"	1,7	0,2	19,9	1,0	49,7	1,7	82,4	2,2	108,6	2,2
"Kopaonik"	16,8	1,7	37,0	1,8	44,6	1,5	84,4	2,2	95,8	1,9
"Stari grad"	4,4	0,4	24,1	1,2	47,9	1,6	57,8	1,5	88,7	1,8
"Takovo"	1,5	0,2	7,1	0,3	16,5	0,6	35,7	0,9	56,7	1,1
"Ekos"	-	-	7,4	0,4	9,7	0,3	23,6	0,6	53,2	1,1
"Plava tačka"	0,8	0,1	9,8	0,5	16,0	0,6	35,2	0,9	39,9	0,8
"Auto-Nena"	6,7	0,7	14,2	0,7	18,2	0,6	21,7	0,6	29,9	0,6
"Prizma"	1,2	0,1	6,8	0,3	12,6	0,4	19,4	0,5	28,8	0,6
"Kolos"	6,7	0,7	12,3	0,6	18,0	0,6	26,5	0,7	25,9	0,5
"AMS osig."	-	-	-	-	-	-	17,5	0,5	24,6	0,5
ostali	167,8	17,1	214,0	10,4	339,1	11,7	257,8	6,8	249,2	5,0
u k u p n o	983,8	100,0	2.065,7	100,0	2.906,8	100,0	3.788,1	100,0	5.013,8	100,0

Izvor: *Rezultati poslovanja organizacija za osiguranje i reosiguranje*, Udruženje osiguravajućih organizacija Jugoslavije, Beograd, različite godine.

Ovoliki broj osiguravajućih društava prevelik je za kapacitet našeg tržišta. Kao pozitivnu možemo oceniti činjenicu da je Savezno ministarstvo za finansije u poslednjih godinu dana oduzelo dozvole za rad od desetak osiguravajućih kuća usled nepravilnosti u poslovanju i nedovoljne visine početnog fonda sigurnosti, pokrenuvši kod nadležnih sudova likvidacione postupke.

Relativni značaj pojedinih vrsta osiguranja na jugoslovenskom tržištu značajnije se ne menja poslednjih godina — najveći je udeo osiguranja industrije (preko trećine), pa osiguranja od auto-odgovornosti (oko 20%). Zatim, na većem odstojanju, slede osiguranje civila s preko 10%, uz koje se nalaze osiguranje od nezgode i kasko-osiguranje sa po oko 8%—9% itd.

Posebno ističemo zanemarljiv udeo osiguranja života od manje od 1%. Odgovarajuće učešće na nivou svetskog osiguranja je još pre pet-šest godina premašilo polovinu. Osnovni razlog ovakvog položaja osiguranja života na jugoslovenskom tržištu je nestabilna situacija s nacionalnom valutom, nizak nivo životnog standarda i nepostojanje poverenja u osiguranje života.

Procenjujemo da će velika većina postojećih patuljastih organizacija nestati s tržišta zbog oduzimanja dozvola, zatim zbog međusobnih integracija itd.

Optimalan broj osiguravača na našem tržištu mogao bi iznositi od sedam do deset. Kad dođe do pristupa inostranih osiguravača, u sklopu nedavno otpočetog procesa otvaranja zemlje prema svetu, on će biti u obliku mešovitih preduzeća ili samostalnih osiguravajućih društava.

3. PRAVNA REGULATIVA U JUGOSLOVENSKOM OSIGURANJU

Osiguranje je, sem ekonomske, i pravna kategorija gde se odnosi regulišu na osnovu pravila koja potiču iz materijalnih i formalnih pravnih izvora. Kao formalni izvori prava u osiguranju pojavljuju se, pre svega, opšteusvojeni izvori privrednog prava — zakoni, ugovori, uzanse, običajno pravo i običaji, odnosno sudska praksa.

Najvažniji pravni izvor koji uređuje delatnost osiguranja je zakon. Početkom 1990. u tadašnjoj SFR Jugoslaviji, u značajno izmenjenom društvenom i privrednom ambijentu, donet je novi *Zakon o osnovama sistema osiguranja imovine i lica*. Izuzetno napredan u vreme donošenja, ovaj zakon je doneo niz revolucionarnih novina u ustrojstvu, upravljanju i načinu poslovanja osiguravajućih organizacija, s težnjom uspostavljanja sistema osiguranja sličnog onome u razvijenim zemljama, mada ne sasvim dosledno. Po ovom zakonu dobitak je postao cilj i svrha poslovanja organizacija za osiguranje, dok je pravni subjektivitet organizacije za osiguranje postao jedinstven (za razliku od ranijeg razdoblja u kome je svaki organizacijski deo osiguravača imao svoj zaseban subjektivitet).

Godine 1996. u SR Jugoslaviji je donet novi, još uvek važeći, *Zakon o osiguranju imovine i lica*. Prema njemu se organizacija za osiguranje osniva kao akcionarsko društvo za osiguranje ili kao društvo za uzajamno osiguranje (u prethodnom zakonu bila je data mogućnost čak pet organizacijskih oblika). Kasnija praksa je pokazala da je akcionarsko društvo postalo ubedljivo preovlađujući oblik. Ceneći iskustva razvijenih zemalja, društvo za uzajamno osiguranje bi u budućnosti i kod nas takođe moglo postati značajan oblik.² Prema ovom zakonu osnovan je i veći

---

² P. Šulejić, Pravni problemi osiguranja kod nas, Zbornik radova *Savremeni problemi u osiguranju imovine i lica*, Udruženje za pravo osiguranja Jugoslavije, Palić, 5—6. aprila 2001, str. 3.

broj agencija za pružanje usluga posredovanja i zastupanja u osiguranju i reosiguranju, te pružanje drugih intelektualnih i tehničkih usluga u vezi sa poslovima osiguranja.

Prilikom donošenja zakona iz 1996, u njegovom obrazloženju govoreno je samo u superlativima. Isticano je da je reč o potpuno tržišnom zakonu, zasnovanom na najsavremenijim načelima evropskog prava, koji uvažava smernice Evropskog saveza, omogućava slobodnu tržišnu utakmicu samostalnih subjekata, obezbeđuje nadzor države kako bi se zaštitili osiguranici, te da je reč o zakonu koji uvažava stanje privrednog i političkog razvoja u SR Jugoslaviji.

Veoma brzo, stručnjaci iz ove oblasti, polazeći i od negativnih iskustava iz prakse, počeli su da u rastućoj meri kritikuju neka rešenja *Zakona o osiguranju imovine i lica*. Otvorena pitanja ticala su se, recimo, nerešenog svojinskog koncepta u osiguranju, kvazideoničarstva kroz preovlađujući uticaj društvenog kapitala, ograničenja za ulazak stranog kapitala, prevelikih prerogativa države u pojedinim domenima i tako dalje.³

Privredni ambijent u kome se ovaj zakon sprovodio može se, iz dobro poznatih razloga, oceniti kao vanredan. To je doprinelo da su ga mnogi osiguravači kršili, izigravali obaveze i špekulativno se ponašali. Nadležni državni organi su na ovakve pojave mlako reagovali, premda je izvesnom broju osiguravajućih kuća (posebno u poslednje vreme) oduzeta dozvola za rad i nad njima otpočet likvidacioni postupak.

Po hitnom postupku, i bez učešća osiguravajućih organizacija u predlaganju, 1999. je donet već pomenuti *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osiguranju imovine i lica*. Postalo je očigledno da će uskoro biti neophodno donošenje novog, potpunijeg zakona. Savezno ministarstvo i Savezna vlada su bili planirali da do kraja 2000. donesu potpuno nov zakon o osiguranju. Zbog političkih promena u zemlji, njegovo donošenje pomeren je na 2001. godinu. U izradu ovog zakona uključeno je Udruženje osiguravajućih organizacija Jugoslavije i organizacije za osiguranje.

Na nivou Republike Srbije istovremeno se radi na donošenju većeg broja drugih zakona. Za osiguravajuće organizacije od posebnog je značaja *Zakon o privatizaciji*. Naime, prema važećem srbijanskom *Zakonu o svojinskoj transformaciji* banke, osiguravajuće i druge finansijske organizacije isključene su iz procesa

---

³ B. Rajčić, Predlog za izmenu i dopunu Zakona o osiguranju imovine i lica, Zbornik radova *Savremeni problemi u osiguranju imovine i lica*, Udruženje za pravo osiguranja Jugoslavije, Palić, isto, str. 45.

svojinskog preobražaja. Time je osiguranju onemogućena tranzicija društvenog kapitala ravnopravno sa ostalim delatnostima — kod najvećih osiguravača preovlađujući je upravo ovaj oblik kapitala.

Iz radnog teksta *Zakona o privatizaciji* može se uočiti da će privatizacija biti obavljena kod svih pravnih lica koja raspolažu društvenim i državnim kapitalom obavljajući delatnost u cilju sticanja dobitka, ako posebnim zakonima nije drugačije uređeno. Predviđena su dva modela privatizacije, prodaja kapitala i prenos kapitala bez naknade. Subjekat u kom se sprovodi privatizacija mora ponuditi na prodaju više od polovine svoga kapitala. Kapital za sticanje deonica bez naknade može iznositi najviše 30% ukupne vrednosti kapitala ako se privatizacija sprovede u roku od 18 meseci. Ovaj procenat se smanjuje produžavanjem roka okončanja postupka privatizacije.

Zanimljivo je istaći kako je Crna Gora već izvela svojinsku transformaciju u domenu osiguravajuće delatnosti nezavisno od druge jugoslovenske republike, Srbije. Vodeće osiguravajuće društvo, “Lovćen osiguranje” obavilo je preobražaj na bazi crnogorskog *Zakona o svojinskoj transformaciji*. Naknadnim ulaganjem “Triglav” osiguranja Ljubljana izvršena je dokapitalizacija u iznosu od preko 5 miliona maraka. Struktura vlasničkog odnosa u ovoj kući sada izgleda ovako: dosadašnji akcionari 13%, radnici “Lovćen osiguranja” 15%, Fond za razvoj Crne Gore 27%, Fond za penzijsko-invalidsko osiguranje 13%, Zavod za zapošljavanje 5% i “Triglav” osiguranje Ljubljana 27%. Ovim je napravljen presedan, pošto sada imamo državu sa dva sistema — u jednoj republici izvršena je svojinska transformacija (i to sa učešćem stranog ulagača), dok u drugoj još uvek nemamo zakon koji to omogućava.

4. OSIGURANJE U SVETU

Radi ilustracije veličine iznosa kojima raspolažu društva za osiguranje, iznećemo podatke o obimu premije na svetskom tržištu. Već više godina ona premašuje 2.000 milijardi dolara. Tako je 1999. nadmašila 2.324 milijardi dolara, uz realan rast prema prethodnoj godini od 4,5%. Niz godina je prisutna težnja povećanja značaja osiguranja života u poređenju sa ostalim (ne-životnim) osiguranjima. Dok je, recimo, 1991. učešće osiguranja života iznosilo 53%, osam godina kasnije ovaj pokazatelj se

približio cifri od 61%.⁴

Posmatrano po pojedinim zemljama, najveći obim premije ostvaruje osiguranje u SAD (1999. godine 795,2 milijarde dolara ili 34,2% svetske premije) i Japanu (494,9 mlrd. dol. ili 21,3%). Zatim slede Velika Britanija (204,9 mlrd. dol. ili 8,8%), Nemačka (138,8 mlrd. dol. ili 6,0%) i Francuska (123,1 mlrd. dol. ili 5,3%), dok su svi ostali znatno iza njih. Na evropske zemlje u celini otpada 761,6 mlrd. dol., odnosno 32,8% svetske premije. SR Jugoslavija je beznačajna u globalnim razmerama, s premijom od nekoliko stotina miliona dolara.⁵

Zanimljivo je osvrnuti se na još neke globalne pokazatelje. Gustina osiguranja ili premija po stanovniku najviša je u Švajcarskoj gde iznosi 4.643 dolara, dok je Japan drugi s 3.909 dolara. Zatim slede Velika Britanija (3.244 dolara), SAD (2.921 dolar), Irska (2.455 dolara), Holandija (2.406 dolara), Fianska (2.213 dolara) itd.

Podaci o prodoru osiguranja ili učešću premije u društvenom proizvodu na prvo mesto stavljaju Južnu Afriku s 16,5%, iza koje dolazi Velika Britanija s 13,4%. U još tri zemlje prodor osiguranja premašuje granicu od 10% — Švajcarska 12,8% Južna Koreja s 11,3% i Japan 11,2%.

Upotrebna vrednost navedenih pokazatelja je donekle sužena zbog zakonodavnih razlika među zemljama po pitanju premijskog i socijalnog osiguranja. Naime, zemlje s visokorazvijenim državnim sistemima (penzijskog i dr.) osiguranja, kao što je Nemačka, imaju srazmerno nižu gustinu i prodor osiguranja budući da obavezna socijalna izdvajanja nisu obuhvaćena analiziranim podacima.

Deset najvećih osiguravača u svetu imaju sedišta u Japanu, SAD, Francuskoj, Nemačkoj, Italiji i Švajcarskoj. Zapošljavaju po više desetina hiljada zaposlenih (neki i preko 100.000 ljudi), poslujući po celom svetu i ostvarujući premiju reda veličine desetina milijardi evra i dobitak reda veličine milijardi evra.⁶

5. OSNOVNA OBELEŽJA INTEGRACIJSKIH PROCESA U EVROPSKOM OSIGURANJU

⁴ Schweizer Rück, *Sigma*, različiti brojevi.

⁵ Schweizer Rück, *Sigma*, *Assekuranz Global* 1999, 9, 2000, str. 27.

⁶ *Jähes Ende einer kurzen Assekuranzliebe*, *Wirtschaftswoche*, 1999, 52, str. 128.

Uporedo sa jačanjem saradnje najmoćnijih zapadnoevropskih zemalja posle Drugog svetskog rata i njihovim postepenim udruživanjem, tekao je i proces integracije u osiguranju. Njega je pratio niz uređaba koje su prihvatale sve zemlje-članice, prvo Evropske ekonomske zajednice, danas Evropskog saveza. Ceo proces uspostavljanja jedinstvenog tržišta osiguranja trajao je gotovo 30 godina. Obeležile su ga naročito tri generacije smernica izdatih u vremenu između 1973. i 1992.⁷

Prva generacija smernica obrađivala je prava osiguravača da potpuno slobodno osnivaju preduzeća u bilo kojoj zemlji-članici. Druga generacija je uređivala pitanja slobode prodaje osiguranja kao osobene usluge. Trećom generacijom smernica prethodna načela su preuređena i objedinjena kako bi se došlo do jedinstvenog tržišta. Jedinstveno tržište osiguranja na najrazvijenijem delu našeg kontinenta prošireno je stvaranjem Evropskog privrednog prostora na osnovu sporazuma između Evropskog saveza i EFTA iz 1994. godine.

Očigledno da je na evropskom osiguravajućem tržištu prisutan veći broj činilaca koji podstiču integracijske procese. Najpre, znatne delove toga tržišta, kako je istaknuto, karakteriše snaženje prožimanja, deregulacije i liberalizacije. Uz stalnu težnju ka unapređenju kvaliteta i povećanju osnovice kapitala, a podstaknuti delovanjem konkurencije i stimulansima s finansijskog tržišta, vodeći osiguravači sve više ulaze u integracijske poslovne poduhvate.

Njima se ostvaruju: 1. ekonomija obima koja obara cenu usluga i poboljšava delotvornost primene prodajnih kanala, informatičke tehnologije, upravljanja finansijskom i drugom imovinom, istraživanja i inovacija, 2. ekonomija područja rada — osiguravači prodiru na strana tržišta, šire modalitete prodaje, uzimaju u pokriće veće i složenije rizike i proširuju lepezu usluga, 3. bolji pristup izvorima kapitala i radne snage što poboljšava finansijsku moć preduzeća i njegov položaj u nadmetanju s konkurencijom.

Izdvajaju se tri načina integracije i povećanja koncentracije osiguravajućih preduzeća (koji se mogu i kombinovati), a to su:⁸

1. pripajanje manjeg osiguravača većem, odnosno spajanje dva osiguravača na

---

⁷ R. Merkin, A. Rodger, *EC Insurance Law*, Longman, London and New York, 1997, str. 1—15.

⁸ B. Venohr, Größe als Chance? Konzentrationstendenzen in der Versicherungswirtschaft, *Versicherungswirtschaft*, 16, 1998, str. 1120.

- ravnopravnoj osnovi kao najčešći metod integracije,
2. integracija uz proširenje vrsta usluga — obično je reč o kombinovanju osiguravajućih usluga s bankarskim uslugama čime se izgrađuju ustanove koje pokrivaju praktično celokupnu oblast finansiranja,
  3. globalizacija, odnosno internacionalizacija osiguravajućih poslova koje imaju najveći značaj na zapadnoevropskom tržištu zbog procesa ujedinjavanja i čiji je uticaj toliki da se u literaturi može naići na izraz “evropejzacija osiguranja”.⁹

6 . INTEGRACIJE KOD ZAPADNOEVROPSKIH SIGURAVAČA

Na gotovo svim vodećim tržištima u Zapadnoj Evropi, pre svega u Velikoj Britaniji, Francuskoj, Italiji, Holandiji i Španiji, učešće najvećih osiguravača osetno se povećalo tokom devedesetih godina, što se dobrim delom može pripisati talasu integracija. U nekim od tih zemalja blizu 60% premije otpada na pet osiguravajućih društava prvih na rang-listi.

U vremenu od 1990. do 1999. udeo velikih evropskih osiguravača¹⁰ na vodećim zapadnoevropskim tržištima više se nego udvostručio — srednja vrednost njihovog učešća porasla je sa 18% na 39%.¹¹ Rast ove grupe bio je omogućen njihovom finansijskom snagom, jer su se, uglavnom, uvećavali različitim oblicima integracija, obično kupovinom manjih društava. Povećanje značaja na tržištu išlo je, dakle, na teret ostalih osiguravajućih kuća.

Nacionalni osiguravači (samostalni ponuđači, gotovo beznačajni u evropskim razmerama, koji posluju pretežno na domaćem tržištu) samo su manji deo gubitaka tržišta uspeali ublažiti redovnim rastom (širenje obuhvata osiguranjem, portfelja, tržišta i sl.). Oni su se usredsređivali na efikasnost poslovanja i unapređenje kvaliteta usluga. Pa ipak, njihov udeo je sa 68% u 1990. opao na 53% u 1999. godini.

Razlozi pada učešća treće grupe, stranih osiguravača (isključujući velika preduzeća iz prve grupe), jesu kako negativan organski rast, tako i gubljenje usled preuzimanja od strane ostalih učesnika na tržištu. Njihov procentualni udeo se tokom posmatranog razdoblja prepolovio, opavši u proseku sa 15% na samo 7%.

⁹ P. Präve, Globalisierung und Versicherung, *Versicherungswirtschaft*, 1, 1999, str. 9.

¹⁰ Allianz, AXA, Generali, Commercial General Union, Royal&Sun Alliance, Winterthur, Zürich.

¹¹ Snjiss Re, *Sigma, Europe in focus*, 3, 2000, str. 17—19.

Prodor velikih evropskih osiguravača sa ogromnom finansijskom moći doveo je tokom devedesetih do očiglednih promena na strani ponude. Pripadnici ove grupe su na većini tržišta Evropskog saveza postali vodeći. Matična tržišta su im i dalje od velikog značaja, ali on opada usled bržeg uvećavanja obima poslova na ostalom prostoru. Zbog ogromne finansijske moći, veliki osiguravači su brzo povećali učešće na tržištu kupovinom manjih osiguravajućih društava. Može se očekivati da će u budućnosti uspeti da očuvaju, pa i poboljšaju svoj ukupni položaj.

7. NEDOUMICE I ISKUSTVA OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U ZAPADNOJ EVROPI IZ DOMENA INTEGRACIJA

U poslednje četiri godine samo na zapadnoevropskom tržištu zabeleženo je 15 pripajanja ili spajanja gde je vrednost svake pojedine integracije nadmašivala 2 milijarde američkih dolara. Broj ovakvih poslova manje vrednosti meri se stotinama.¹²

Rastući pritisak konkurencije vodi ka ukupnjavanju, jer takmaci pokušavaju da putem prednosti koje pružaju udruživanje, veličina, snaga i tržišni uticaj postignu što bolji položaj za poboljšanje konkurentnosti.

Uprkos tome, mora biti jasno da preuzimanja i fuzije nisu u svakom slučaju potpuno sigurno rešenje da se zauzme bolji strategijski položaj.¹³ Znatno je broj integracija koje propadaju. Velika složenost konglomerata osiguranja često iskrsava kao ozbiljna smetnja u radu. Razlike u nacionalnim zakonodavstvima takođe neretko usporavaju očekivanu dinamiku rasta.

Proглаšeni cilj svih spajanja preduzeća jeste ušteda troškova i iskorišćavanje sudejstava raznih koristi u spoju dveju ili više jedinica. Kritičari talasa spajanja, naprotiv, u njima u prvom redu vide sredstvo za poništavanje dostignutog udela na tržištu. Oni smatraju da pri spajanju snage koje su vredne bivaju sputane i preduzeće nije u stanju da se na dosadašnji način brine o sopstvenim poslovima osiguranja. Na primer, elektronska obrada podataka za duže vreme je opterećena ujedinjenjem sistema, tako da novi proizvodi i tarife ne mogu da se razvijaju.

---

¹² Swiss Re, Economic Research & Consulting, Insurance Companies Management Course II, Films, June 2000.

¹³ M. Schönacher, D. Schneider, Globalisierung von Versicherungsunternehmen durch Akquisitionen, *Versicherungswirtschaft*, 6, 1999, str. 345—346.

Ova opasnost postoji, pre svega, kod spajanja koja vode ka potpunom pretapanju partnera. Ostala spajanja, kod kojih preduzeća ostaju samostalna, a zajedništvo čini samo zajednički “krov” holdinga, manje su izložena ovoj opasnosti.

Nedavno su objavljeni rezultati zanimljivog istraživanja uglednog nemačkog stručnog časopisa *Zeitschrift für Versicherungswesen*.¹⁴ Na primeru spajanja tri osiguravača (Colonia, Nordstern i Albingia) u jednog od vodećih svetskih osiguravača — AXA Colonia pokazan je gubitak udela na tržištu. Naime, novo preduzeće postiže manje učešće na tržištu od pretpostavljenog učešća dobijenog jednostavnim zbrajanjem pojedinačnih udela pre udruživanja.

Talasi usmereni ka integraciji će, po svemu sudeći, i dalje biti prisutni na razvijenom evropskom tržištu, što će imati svoga odraza i na ostale, prvenstveno susedne zemlje. Evropsko tržište će se, verovatno, polarizovati u velike ponuđače i male specijaliste. Očigledno je da veličina osiguravajućeg preduzeća postaje sve važnija, ali ona ni u kom slučaju nije jedino sredstvo za davanje odgovora na odlučujuća strategijska pitanja vezana za poslovanje i razvoj. Postojeći osiguravači imaju izgleda da opstanu samo ukoliko se prilagode izmenjenoj situaciji.

8. BIVŠE SOCIJALISTIČKE ZEMLJE I EVROPSKI SAVEZ

Zemlje nekadašnjeg istočnog bloka već deceniju ubrzano razvijaju svoje privrede na temeljima tržišne filozofije jer se samo tako mogu uključiti u evropske integracijske tokove. Njihova iskustva mogu biti veoma zanimljiva i za nas.

Najrazvijenije od tih zemalja su kandidati za ulazak u Evropski savez — očekuje se da će postati njegove članice do kraja prve decenije trećeg milenijuma. Reč je o državama koje imaju izuzetno dinamičan privredni razvoj: Poljska, Češka, Slovenija, Mađarska, Slovačka, Estonija, Letonija i Litvanija. Izgledi za njihov ekonomski rast su, prema merodavnim procenama, dobri i u budućnosti. Te zemlje u nekim slučajevima ostvaruju stopu privrednog rasta i iznad 5% godišnje, što je osetno više od nivoa

---

¹⁴ A. S., Fusionen kosten Marktanteile, *Zeitschrift für Versicherungswesen*, 24, 2000, str. 871—872.

rasta u Zapadnoj Evropi.¹⁵

Delatnost osiguranja u osam navedenih zemalja dobija izuzetno pozitivne podsticaje zbog dinamičnog razvoja privreda. Usredsređenost na mali broj osiguravača u svim ovim zemljama je, po pravilu, još uvek visoka u poređenju sa Evropskim savezom. Sem toga, osiguravajuća društva još uvek ne pokazuju onakav stepen tržišne specijalizacije odavno prisutan na zapadnim tržištima. Obično se bave svim vrstama osiguranja, pri čemu je težnja ka specijalizaciji veća ukoliko su preduzeća manja.

Broj osiguravajućih organizacija u zemljama kandidatima za ulazak u Evropski savez rastao je neprekidno do 1998. Posledice snaženja procesa integracije vidljive su već za 1999. kada je ukupan broj osiguravača u ovim zemljama snižen, doduše u ovom trenutku samo simbolično, sa 152 na 148. Tržišni udeo osiguravača u punom ili većinskom vlasništvu stranaca u zemljama kandidatima već sada je veći nego na mnogim zapadnoevropskim tržištima — u 1998. su gotovo trećinom preduzeća, makar i posredno, upravljali vlasnici iz članica Evropskog saveza.

Procenjuje se da će u nekadašnjim socijalističkim zemljama kod ne-životnih osiguranja obim premije brže rasti od uvećanja društvenog proizvoda. Neke grane osiguranja, kao što je osiguranje kredita, posebno će izvući korist iz rastućeg privrednog udruživanja u regionu. Još bržu stopu rasta trebalo bi da ostvare osiguranje života i zdravstveno osiguranje. Ovde će dodatni podsticaj predstavljati reforme sistema socijalnog osiguranja i demografske promene koje se ogledaju u starenju stanovništva u bivšim socijalističkim zemljama.

9. UMETO ZAKLJUČKA

Imajući u vidu napred izneto, mišljenja smo da se jugoslovensko osiguranje nalazi na prekretnici. Naime, sa demokratskim promenama od oktobra 2000. godine, sa ukidanjem sankcija i izlaskom Jugoslavije iz međunarodne izolacije, doći će do suštinskih promena u ekonomskom razvoju zemlje. Polazeći od činjenice da je osiguranje ogledalo razvoja svake nacionalne ekonomije, to se svakako odnosi i na

---

¹⁵ Münchener Rück, *The Central and Eastern European insurance markets on their way to the EU*, München, 2000, str. 5.

jugoslovensko tržište osiguranja. Jugoslavija se sa preko 10 miliona stanovnika nalazi među zemljama s najvećim brojem osiguravajućih društava u poređenju s brojem stanovnika.

Međutim, imajući u vidu najavljene promene u svojinskoj transformaciji, otvaranje prema svetu i prodor stranog kapitala, možemo očekivati veoma brze promene u strukturi, veličini i broju osiguravajućih društava u Jugoslaviji. U tom kontekstu, najavljene promene (izmene i dopune ili donošenje potpuno novih tekstova) *Zakona o osiguranju imovine i lica*, *Zakona o obligacionim odnosima*, *Zakona o stranim ulaganjima*, normalno, *Zakona o privatizaciji* i još niza zakona, nesporno će predodrediti strukturu i veličinu portfelja jugoslovenskih osiguravajućih društava. Ono što je izvesno, to je da će od pedesetak osiguravajućih društava, koliko je trenutno registrovano, njihov broj već naredne godine biti sveden na svega desetak. Prognoziram da će dve vodeće kompanije, "DDOR Novi Sad" i "Dunav osiguranje", koje trenutno obuhvataju preko 70% portfelja jugoslovenskog tržišta osiguranja, i u narednom periodu ostati kao lideri.

LITERATURA

- ◆ B. Marović, *Osiguranje* (drugo, izmenjeno i dopunjeno izdanje), Finansing centar, Novi Sad, 1997.
- ◆ B. Marović, D. Gojković, *Osiguranje, špedicija i transport* (drugo, izmenjeno i dopunjeno izdanje), Stilos, Novi Sad, 2000.
- ◆ P. Šulejić, *Pravo osiguranja* (četvrto, izmenjeno i dopunjeno izdanje), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu — Centar za publikacije i Dosije, Beograd, 1997.
- ◆ B. Marović, N. Žarković, *Osiguravajuće kompanije na finansijskim tržištima, Finansijska tržišta u novoj zakonskoj regulativi*, Miločer, 2000.
- ◆ Zbornik radova *Savremeni problemi u osiguranju imovine i lica*, Udruženje za pravo osiguranja Jugoslavije, Palić, 2001.
- ◆ *DDOR "Novi Sad" — Priručnik za praksu u osiguranju i reosiguranju*, Finansing

centar, Novi Sad, 1996.

- ◆ B. Marovic, N. Zarkovic, Functions and the importance of insurance in the war and the post-war period, *The Third Insurance and Reinsurance Forum of Central and Eastern European Countries*, Krakow, 2000.
- ◆ N. Zarkovic, Yugoslavia: Market trends, *East European Insurance Report*, Issue No. 091, May 1998, p. 12-13.
- ◆ K. Gray, Smoothing out a bumpy ride, *Global Reinsurance*, May 2000, p. 22.
- ◆ J. Clark, More mergers forecast among reinsurers, *Reinsurance*, July 2000, p. 6.
- ◆ Schweizer Rück, *Sigma*, razli~iti brojevi.
- ◆ *Jähes Ende einer kurzen Assekuranzliebe*, *Wirtschaftswoche*, 1999, 52, S. 128.
- ◆ R. Merkin, A. Rodger, *EC Insurance Law*, Longman, London and New York, 1997, p. 1-15.
- ◆ B. Venohr, Größe als Chance? Konzentrationstendenzen in der Versicherungswirtschaft, *Versicherungswirtschaft*, 16, 1998, S. 1120.
- ◆ P. Präve, Globalisierung und Versicherung, *Versicherungswirtschaft*, 1, 1999, S. 9.
- ◆ Swiss Re, *Sigma*, *Europe in focus*, 3, 2000, p. 17-19.
- ◆ Swiss Re, Economic Research & Consulting, Insurance Companies Management Course II, Flims, June 2000.
- ◆ M. Schönacher, D. Schneider, Globalisierung von Versicherungsunternehmen durch Akquisitionen, *Versicherungswirtschaft*, 6, 1999, S. 345-346.
- ◆ A. S., Fusionen kosten Marktanteile, *Zeitschrift für Versicherungswesen*, 24, 2000, S. 871-872.
- ◆ Münchener Rück, *The Central and Eastern European insurance markets on their way to the EU*, München, 2000, p. 5.